

случайные находки вещей круга «древностей антов» в Среднем Поднепровье: Каталог памятников // Материалы по истории, археологии и этнографии Таврии. – Вып. V. – Симферополь, 1996. – С. 352-436, 586-705; **36.** Кузьмин А. Падение Перуна: Становление христианства на Руси. – М: Мол. гвардия, 1988. – 240 с.; **37.** Махно Є. В. Типи поховань та планування Компаніївського могильника // Середні віки на Україні. – Вип. 1. – К., 1971. – С. 87-95; **38.** Мисько Ю. Керамічний матеріал Дніпровського Правобережжя як джерело вивчення східнослов'янського світогляду // ПССІАЕ. – Чернівці, 1998. – Т. 1. – С. 115-126; **39.** Пиоро И.С. Крымская Готия. – К.: Лыбидь, 1990. – 198 с.; **40.** Платов А. Руническая магия. – М.: Менеджер, 1995. – 142 с.; **41.** Платов А. Славянские руны. – М.: Гелиос, 2001 – 176 с.; **42.** Приходнюк О.М. Археологічні пам'ятки Середнього Подніпров'я VI-IX ст. – К.: Наук. думка, 1980. – 151 с.; **43.** Приходнюк О.М. Степове населення України та східні слов'яни (друга половина I тис. н.е.). – К.-Чернівці: Прут, 2001. – 285 с.; **44.** Приходнюк О.М. К вопросу о присутствии антов в Карпато-Дунайских землях // Славяне на Днестре и Дунае. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 180-191; **45.** Прицак О. Походження Русі. Стародавні скандинавські джерела (крім ісландських саг). – Т.1. – К.: Обереги, 1997. – 1080 с.; **46.** Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII вв. – М.: Наука, 1982. – 589 с.; **47.** Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси. – М.: Наука, 1987. – 784 с.; **48.** Рыбаков Б.А. Ремесло Древней Руси. – М.: Изд-во АН СССР, 1948. – 792 с.; **49.** Соломоник Э.И. Сарматские знаки Северного Причерноморья. – К.: Изд-во АН УССР, 1959. – 179 с.; **50.** Федоров Г.Б., Полевой П.Л. Археология Румынии. – М.: Наука, 1973. – 411 с.; **51.** Херрманн Й. Славяне и норманны в ранней истории Балтийского региона // Как была крещена Русь. – М., 1989. – С. 241-259; **52.** Щеглова О.А., Родинкова В.Е. Крымские мотивы в «древностях антов» // Боспор Киммерийский и варварский мир в период античности и средневековья: Мат-лы IV Боспорских чтений. – Керчь, 2003. – С. 295-298.

УДК: 94 (477.85)“1527/1538”

Олексій БАЛУХ

СТАНОВИЩЕ НА БУКОВИНІ ПІД ЧАС ГОСПОДАРЮВАННЯ ПЕТРУ РАРЕША (1527-1538 РР.) ТА ВІЙНА ЗА ПОКУТТЯ

У статті на основі аналізу джерел і монографічної літератури проаналізовано стан прикордонних військово-політичних відносин Молдавської держави з її сусідами (Польщею, Угорщиною, Туреччиною) у період правління господаря Петру Рареша у 1527-1538 рр., які негативно позначилися на північномолдавських землях (території сучасної Чернівецької області).

Ключові слова: Молдавія, Польща, Буковина, військово-політичні відносини, прикордоння, Петру Рареш, Сигізмунд I.

Алексей БАЛУХ

ПОЛОЖЕНИЕ НА БУКОВИНЕ ВО ВРЕМЯ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ ПЕТРУ РАРЕША (1527-1538 ГГ.) ТА ВОЙНА ЗА ПОКУТТЯ

В статті на основі аналізу джерел та монографічної літератури проаналізовано стан приграничних воєнно-політичних відносин Молдавського державства з його сусідами (Польшею, Венгрією, Турцією) в період правління господаря Петру Рареша в 1527-1538 рр., які негативно відобразилися на північній Буковині (території сучасної Чернівецької області).

Ключові слова: Молдавія, Польща, Буковина, воєнно-політичні відносини, приграниччя, Петру Рареш, Сигізмунд I.

Oleksij BALUKH

THE SITUATION IN THE BUKOVINA IN THE REIGN OF PERTU RARESH (1527-1538) AND THE WAR FOR POKUTTYA

The body of the article goes on to discuss the military and political situation of Northern Bukovina in the reign of Pertu Raresh (1527-1538) and the war for Pokuttya.

Key words: Moldavia, Poland, Northern Bukovina, military and political relations, Pertu Raresh.

Проблематика цієї статті присвячена загальному огляду та аналізу військово-політичного становища у Дністровсько-Прутському регіоні в період правління молдавського господаря Перту Рареша у 1527-1538 рр. Оскільки ця тема в запропонованому ракурсі та в означених хронологічних межах науковцями поки що глибоко не досліджувалася, ряд важливих військово-політичних питань ще чекає свого ґрунтовного, всебічного вивчення. Тому метою даної статті є висвітлення основних етапів молдавсько-польсько-турецьких військових конфліктів у контексті історії Буковини в досліджуваній період, що дозволить по-новому поглянути на військово-політичну історію виділеного регіону.

Військово-політична історія середньовічної Буковини (територія сучасної Чернівецької області), не отримала на сьогоднішній день всебічного та комплексного висвітлення. Дослідженнями певних аспектів проблеми займалися українські науковці [7-8, 11-12, 16]. Також вона частково висвітлена в роботах молдавських [9-10, 17-20], та румунських [14, 21] авторів. При розгляді окресленої проблематики збірники документів молдавських і румунських літописців [4-6], а також Слов'яно-молдавські та Руські літописи [1-3] продовжують залишатися найважливішими джерелами.

У результаті несподіваної смерті господаря Стефана IV Молодого новим молдавським господарем став Петру Рареш, який продовжував протягом перших років свого господарювання зовнішньополітичний курс попередніх воевод, спрямований на зміцнення відносин з Польщею, як однією з найбагатших і наймогутніших країн Європи за територією та кількістю

населення. З цією метою він відряджає на переговори до Польщі молдавське посольство, до складу якого входили також і старости хотинський – Влад, та чернівецький – Тома Барановський. В результаті переговорів з королем Польщі Сигізмундом I, восени 1527 р. був укладений новий союзний договір [4, с. 461], який у загальних рисах повторював умови попередніх угод (1499, 1510 та 1517 рр.). Угода була доповнена конвенцією, що стосувалася прикордонного співробітництва старост та їх повноважень, а також торгівлі та митниці.

О. Масан наводить уривок з молдавсько-польської угоди 1527 р. про співпрацю прикордонних старост [7, с. 145-146]. У ній йшлося про досягнення нових домовленостей у співробітництві посадових осіб на польсько-молдавському прикордонні. Зокрема, згадується сороцький староста. Це пов'язано з тим, що на ділянці сороцько-брацлавського кордону спостерігалися військово-політичні конфлікти. Цим документом передбачалося, що сороцький староста “повинен бути на сеймі в Хотині”, або там, де буде проведено і спеціально призначено сейм. Отже, такі “сейми” повинні були відбуватися регулярно, починаючи з 1519 р., та стати постійно діючою інституцією [15, с. 115]. Також цією угодою передбачався: порядок проведення судових слухань, повернення боргів, стягнення та накладання штрафів, здійснення інших покарань тощо. Зокрема, угода передбачала затримання та видачу злочинців “тих, які своїх панів (...) вбили та втекли до Волощини (Молдавії. – О.Б.)”. Тому як чернівецький, так і хотинський старости повинні були “їх зловити, якщо вони будуть в їхніх староставах” або “зловити й утримувати (злочинців. – О.Б.) до (наступного - О.Б.) прикордонного сейму” [5, с. 738]. Напевно мова йшла про повсталих селян, які, вбивши “своїх” польських панів, повтікали до прикордонних молдавських володінь, не виключено, що і в Чернівецьку та Хотинську волості (цинути). Отже, на початку свого правління Петру Рареш, налагодивши відносини з польським королем Сигізмундом I, тим самим забезпечив недоторканність північних кордонів Молдавської держави.

Господар Молдавії сприяв також поверненню в країну багатьох бояр, які емігрували в період правління попереднього господаря, що стабілізувало внутрішньополітичне становище. Разом із тим Петру Рареш сприяв надходженням до державної скарбниці шляхом впорядкування фінансових справ, а також шляхом активізації торгівлі, передусім зовнішньої. Політика централізації сприяла підтримці господаря з боку дрібних, середніх та частини служилих бояр, міщан, а також представників військовозобов'язаного стану. Господаря оточували представники дрібних та середніх феодалів, які були вірні Петру Рарешу та зацікавлені у його сильній господарській владі [19, с. 111].

Проте, налагодивши відносини з Польщею та зміцнивши внутрішньополітичне становище у країні, Петру Рареш намагався водночас знайти спільників у боротьбі проти Османської імперії, щоб позбавити князівство васальної залежності від турецького султана [8, с. 35]. Зокрема,

наприкінці 20-х рр. XVI ст. відбувалися численні обміни посольствами між Сучавою та Московією, які призвели до укладення “докончальної” грамоти між Василієм III і молдавським господарем. Отже, було відновлено існуючий ще з кінця XV ст. молдавсько-московський військово-політичний союз між Стефаном III Великим та Іваном III, спрямований на цей раз проти Сигізмунда I. Незабаром до молдавсько-московського союзу приєдналося й Кримське ханство. Молдавсько-московський політичний договір кінця 20-х – 30-х років XVI ст. відіграв важливу роль у здійсненні зовнішньої політики Молдавського князівства, оскільки південно-східні кордони держави були захищені від татарських набігів, а північні – від Польського королівства [10, с. 67]. Отже, цей союз із Московською державою дав змогу Петру Рарешу зосередитися на підготовці до можливої війни з турками в умовах зростаючої загрози османського поневолення.

У результаті зміни зовнішньополітичного курсу Молдавії, влітку 1530 р. господар Петру Рареш починає висувати територіальні претензії до Польщі, вимагаючи “отчьское ему достояние възвратить” [3, с. 83], що означало відновлення боротьби Молдавського князівства за Покуття. Отже, польсько-молдавська взаємодія старост на прикордонні продовжувалася недовго й була змінена черговими прикордонними конфліктами.

Проте за умовами молдавсько-польсько-литовського договору 1527 р., Польща та Литва зобов’язувалися надавати військову допомогу у боротьбі з Османською імперією, переважно спрямовану на захист саме польських, а не молдавських володінь від турецьких нападів. Однак все це залишилося лише словами, через те, що Польща не бажала псувати стосунків з Туреччиною. Тому Петру Рареш змушений був і надалі виконувати султанські накази [9, с. 80] та зобов’язувався сплачувати турецькому султану щорічну данину в розмірі 8 тисяч золотих. Проте сплачувати власними силами цю суму країна не могла, тому Петру Рареш провів додаткові переговори щодо надання польським королем Сигізмундом I грошової допомоги князівству для виплати данини турецькому султану. Відмова короля і стала приводом для нового польсько-молдавського конфлікту в 30-х роках XVI ст. [19, с. 112].

Після битви під Мохачем у 1526 р. розпочався конфлікт Туреччини з Угорщиною. Спочатку молдавський господар підтримував претендента на угорський престол Фердинанда Габсбурга, але після того, як останній почав висувати територіальні претензії щодо Молдавії, Петро Рареш різко переходить на бік іншого “короля”, Яноша Запольяї, який у знак подяки подарував йому місто Бистрицю та фортеці Унгураш і Родну, а також підтвердив право на старі володіння. У бою при Брашові 22 червня 1529 р. молдавські військові загони, до складу яких входили, можливо, і воїни з Буковини, на чолі з ворником Грозавом розгромили армію Фердинанда I та забезпечили перемогу Яноша Запольяї [14, с. 272-273].

Незважаючи на все це, Молдавія сплачувала турецькому султану щорічну данину у розмірі 8 тисяч золотих.

На початку 30-х рр. XVI ст. розпочався новий польсько-молдавський конфлікт. З метою усунення прикордонних проблем у березні 1528 р. Маршал Корони Станіслав Ходецький був направлений у Молдавію. Разом із молдавським господарем вони домовилися скликати “спеціальний сейм” за участю польських і молдавських комісарів. Польську сторону повинен був представляти каштелян (власник замку) Львова – Єржи Крупський. З певних причин він не зміг виконати цю місію. Відсутність польського вельможі господар сприйняв як власне образу. У цьому ж році молдавський господар, а також деякі чиновники почали все частіше жалітися королю Польщі на насильства з боку шляхти у прикордонних володіннях, зокрема Буковині. У січні 1529 р. ситуація погіршилася ще більше. П.Рареш направив посла до короля Сигізмунда I і вони домовилися про призначення змішаної комісії на 28 березня. Однак і ця зустріч не відбулась, оскільки тоді не з’явилися представники молдавської делегації у зв’язку із протокольними непорозуміннями [21, с. 116-117].

Такими були відносини Молдавії з Польщею, коли в серпні 1530 р. Петру Рареш направив послів до Сигізмунда I із проханням “віддати” йому Покуття. Отримавши негативну відповідь щодо “повернення” Молдавії Покуття, а також щодо грошової допомоги князівству, Петру Рареш вирішив вдатися до окупації покутських земель. І румунська, і польська історіографії роблять висновок про те, що атака Покуття була старанно підготовлена як військово, так і дипломатично. Цю територію він хотів перетворити на “стратегічну зону оборони” [21, с. 117]. Нарешті, до всього цього мажна додати і внутрішню ситуацію. Мова йде про відому напругу між господарем та боярами. Аби перешкодити боярам плести інтриги проти нього у державі та за її межами, господар Молдавії намагався зацікавити бояр повернути покутські володіння, прибутки від яких повинні були допомогти виконувати зобов’язання щодо Османської імперії, що стали останнім часом надзвичайно обтяжливими [21, с. 117-118]. Отже, перемога над Польщею могла б означати й внутрішню перемогу, оскільки мала б вагомо підвищити його престиж. Тому Петру Рареш звернувся по допомогу до султана, щоб той допоміг господарю вирішити “покутське питання”. Врешті-решт у грудні 1530 р. Петру Рареш захоплює Покуття. Захоплення Покутської землі молдавськими військами відбулося в рамках антиягеллонської коаліції з “мовчазної згоди турецького султана”. Проте султан почав вести подвійну гру та задовольнив прохання польського короля Сигізмунда I щодо звільнення польських володінь від молдавських військ. Тому незабаром, у серпні 1531 р., поляки витіснили війська Петру Рареша з Покуття. Та, перегрупувавши свої сили, він знову на чолі молдавського війська рушив проти Польщі. Але поляки перестріли його біля містечка Обертина (Покуття) та завдали його війську нищівної поразки 22 серпня 1531 р. [16, с. 76; 20, с. 136]; хоча, відомий український історик з діаспори Франції, А.Жуковський невірно подає що подію під 22 січня 1531 р. [12, с. 65]. У Молдавсько-польському літописі, зокрема, записано: “Петро воєвода воював землю Польську, тричі спалював Покуття та поблизу

Серета наших (поляків. – О.Б.) побив. Але біля Обертина добре отримав від поляків по голові, так що й сам ледь врятувався, а всю здобич та зброю, яку мав із собою, відібрали” [2, с. 122]. Після цього поляки не зупинилися, а продовжили просування вперед, спустошивши Чернівці, Хотин та інші міста і села Сірето-Дністровського межиріччя.

Однією з причин поразки військ молдавського господаря була загроза певної частини великих молдавських бояр, які усвідомили, що перемога господаря в цій битві ще більше посилила би владу та вплив Петру Рареша у князівстві. Після Обертинської поразки господар Молдавії хотів стратити зрадників, одним з яких був і хотинський староста Влад. Однак Петру Рарешу було не до снаги подолати боярську опозицію, тому в подальшій боротьбі це далось взнаки [19, с. 116].

Польський король розумів, що напади на Покуття продовжаться і що це не остання перемога, можливі й поразки. Тому Сигізмунд I направив до Стамбула своє посольство, якому доручено було просити султана Сулеймана I, щоб той заборонив Петру Рарешу як своєму васалу нападати на Покуття. Султан сказав, що це захоплення є самовільним і господар за це буде покараний, бо він є васалом Османської імперії. Але і Петру Рареш направив молдавських послів до султана, які надали свою інтерпретацію подій 1530-1531 рр. Тому Порта підтримала Молдавію й наказала Сигізмунду I негайно звільнити молдавські землі. На думку автора, мова могла йти саме про Буковину, яку в 1531 р. поляки спустошили і могли її утримувати задля того, щоб помститися Рарешу за поразку на Покутті. Однак і в цьому випадку проявилася подвійна гра султана, який по чергово підтримував то одну, то іншу країну.

У 1532 р. було продовжено перемир'я між Москвою та Вільно, тому ці дії стримували Московію від активних воєнних дій, спрямованих проти Сигізмунда I. У результаті цього Молдавія налагодила спільні дії з Кримським ханством проти Ягеллонів. У 1532 р. кримський хан Саадат-Гірей пішов походом на Литву. Він через своїх послів повідомив Петру Рарешу про цей похід та запропонував йому разом піти війною у литовські землі. У Польщі були надзвичайно стурбовані таким перебігом подій [9, с. 84]. Можливо, в рамках цього походу на початку 1532 р. молдавські військові загони вщент розбили великий загін польської кінноти поблизу Тарасівців [16, с. 76], які належали тоді до Хотинської волості.

Активізувавши воєнні дії проти польсько-литовської держави в межах антиягеллонської боротьби, молдавський господар Петру Рареш в той же час брав участь у польсько-молдавських переговорах щодо Покуття, які велися практично постійно. На них були присутні османські послы, представники Я. Запольяї та ін., проте вони затягувалися на невизначений строк та врешті-решт ні до чого не призвели, що відповідало османським задумам [19, с. 117-118].

Проте відносини з Османською імперією знов ускладнилися. У 1532 – 1534 рр. венеціанський авантюрист Алоїзіо Грітті, протеже великого візиря, спробував встановити свою владу в Угорщині та Трансильванії. Для своїх

синів він вибрав Молдавію та Валахію. Однак незабаром А.Грітті був схоплений загонами ворника Хуру, якого направили в Трансільванію Петро Рареш та Стефан Майлат. Зокрема, такі дії Молдавії, а також скарги на господаря Петра Рареша з боку Польщі викликали гнів турецького султана політикою Рареша, тому Сулейман I вирішив скинути його з молдавського престолу [14, с. 273]. Щоправда, зайнятий війною з Іраном, турецький султан так і не здійснив похід проти Петра Рареша.

Ситуація ускладнювалася для П. Рареша ще й тим, що на початку 1533 р. антигабсбургській партії вдалося переконати короля Польщі укріпити відносини з Османською імперією, уклавши між собою “вічний мир”. Цим договором султан закріпив право сюзеренітету над Молдавією, а також обіцяв Сигізмунду I врегулювати польсько-молдавський конфлікт на його користь [19, с. 118]. Також був укладений шлюб між донькою польського короля – Ізабеллою та Яном Запольяї. Ці політичні події відіграли важливу роль не лише у еволюції міжнародних відносин на даній території, а й для зовнішньої ситуації як Молдавії, так і для північно-молдавських земель [21, с. 111], на теренах яких значний відсоток населення складали українці.

Приблизно в цей самий час підвищується сума щорічної данини султану з 8 тисяч золотих до 10 тисяч, а також господар Молдавії мусив відправити до Стамбула багато спеціальних подарунків (пешкеш), які розподілялися між султаном, великим візирем та іншими чиновниками. Зокрема, султан повинен був отримувати пешкеш у розмірі: 12 тисяч золотих, 12 соболіних шуб, 12 угорських жеребців, 12 мисливських соколів та по 12 шуб з білячої та рисячої шкіри [10, с. 69]. Такі важкі зобов'язання перед Портою змушували П. Рареша все частіше звертатися за допомогою до Москви.

Проте польський король усіма методами намагався послабити антигеллонську коаліцію, розуміючи, що об'єднані московсько-молдавські військові сили будуть становити надзвичайно велику загрозу для Сигізмунда I. Тому він заборонив обмін молдавсько-московськими послами через польсько-литовську територію. Але Петру Рареш знайшов вихід і з цього становища; він почав відсилати своїх послів через території свого союзника по антигеллонській коаліції – Кримського ханства [17, с. 50].

Поряд з цим, як не дивно, молдавський господар Петру Рареш робить чергову спробу налагодити відносини з польським королем Сигізмундом I. Влітку 1533 р. через польського посла було передано послання королю Польщі про те, що господар все знає про зносини Стамбула і Кракова, тому і було запропоновано відступити від союзу з султаном та вступити до антиосманської боротьби. Петру Рареш зобов'язувався також закінчити воєнні дії проти Польщі, якщо Сигізмунд I надасть Молдавії винагороду за Покуття та грошову допомогу. Але Польща відмовилася задовольнити ці вимоги молдавського господаря [19, с. 118-119].

Тому Петру Рарешу залишалося шукати допомогу у Москви. У грудні 1533 р. помер Великий князь Московський Василь III [9, с. 85]. Боротьба за владу в Московській державі між різними боярськими угрупованнями не

вплинула на хід молдавсько-московських політичних відносин. У 1533 р. господар Молдавії Петру через свого спеціального посла Івашка Єлізарова просив Великого князя Московського, "(...) щоб його великий цар жалував та беріг від короля польського та Великого князя Литовського (...)". Це прохання неодноразово повторювалося (1535, 1536 та в ін. роках) [17, с. 50]. Новим московським Великим князем став Іван IV (Грозний), який на початку 1534 р. відіслав до Петру Рареша своє посольство із наказом господарю: "А наказав князь великий Іван до Петра воєвода, що його жалувати хоче, тому що його жалував батько (Івана IV) Василій Іванович" [1, с. 424-425]. Московський великий князь Іван IV надавав молдавському господарю значну дипломатичну допомогу у війнах проти Польщі і шедрами дарами допомагав йому відкуповуватися від турецьких загарбників [18, с. 7].

Чергове посилення московсько-молдавських відносин особливо яскраво проявилось після початку московсько-литовської війни 1534 р. У зв'язку з цим активізувалися антипольські дії молдавських військових загонів та інших учасників антиягеллонської коаліції [10, с. 69].

Польські правителі, стурбовані можливим об'єднанням московсько-молдавсько-кримських інтересів, почали переговори із султаном про спільні дії проти Молдавії, зокрема, щоб змістити Петру Рареша з господарського престолу. В результаті був розроблений спільний план дій, спрямованих проти Петру Рареша. Поряд із Польщею і Османською імперією до спільних дій залучалися також Янош Запольяї, валаський господар та кримські татари. Отже, польський король Сигізмунд I не тільки сприяв повному підпорядкуванню князівства Османській імперії, але й приєднався до загарбницьких дій султана проти Молдавії. Однак султана від здійснення задуманого плану знову відволікла ірано-турецька війна, тому він продовжував приховувати свої справжні плани та провадив політику маневрування між Петру Рарешом та Сигізмундом I [19, с. 120].

Але в умовах воєнних дій Польща, яка надавала військову допомогу Литві, не могла вести війни на два фронти, тому військові дії проти Молдавії допускалися лише у надзвичайних випадках, в основному в оборонному плані, і то якщо молдавський господар не припинить свої напади на польсько-литовські землі. Зокрема, Сигізмунд I знав про те, що готується напад на Покутські землі із залученням татарських сил [9, с. 85].

Господар Молдавії Петру Рареш також знав про польсько-османські відносини, тому почав пошук нових союзників по антитурецькій коаліції, оскільки кримські татари були васалами Порти, а Москва була зайнята війною з Литвою. Тому у квітні 1535 р. після довгих секретних переговорів Петру Рареш уклав із Фердинандом I союз, у якому визнавав себе васалом короля Угорщини, проте заручився його підтримкою при врегулюванні відносин із Польщею з метою антиосманських дій. Однак, цим планам не судилося збутися [14, с. 273], тому до можливої війни готувалася лише Молдавія.

Московська держава сприяла Молдавській державі у період ескалації османської експансії, зокрема грошовою допомогою, що дало можливість

Петру Рарешу хоч якось підготуватися до військових дій проти турків [10, с. 70].

Влітку 1535 р. Петру Рареш, скоординувавши дії з московським урядом, знову здійснив похід на Покуття, а Москва посилила свій військовий тиск на Литву. Тобто воєнні дії проти Польщі та Литви в рамках антиягеллонської коаліції продовжувалися і в 1535 р. Зокрема, Сигізмунд I зазначав, що молдавські війська у 1535 р. двічі нападали на польські володіння [9, с. 86-87].

Проте вже у липні-листопаді 1536 р. відбулися московсько-польсько-литовські переговори. За вимогою Івана IV Ягеллони на деякий час припинили військові дії проти Молдавії. У 1536 р. також закінчилася турецько-іранська війна, тому Сулейман I одразу активно включився у європейські справи. Він зобов'язав молдавського господаря відіслати на допомогу Яношу Запольяї шеститисячний військовий загін для участі у поході проти Фердинанда I. За це Петру Рарешу обіцяли вирішити польсько-молдавський конфлікт на його користь, а також велику грошову винагороду. Очевидно, що Сулейман I знав про переговори між Молдавією і Угорщиною та хотів перевірити цим господаря [19, с. 123]. Проте вимоги султана залишилися невиконаними.

У 1536 р. Литва та Московія мир так і не уклали, але на початку 1537 р. русько-литовські переговори продовжувалися. Зокрема, з лютого на черговій зустрічі литовських і польських, а також литовських дипломатів у Москві московські бояри вимагали від короля Польщі Сигізмунда I укласти мир із молдавським господарем Петру Рарешом: “Відомо вам, панове, що Стефан (Великий – О.Б.), воєвода волоський, був у діда царя нашого, у великого князя Івана (III), у любові та кровному зв'язку, і жалував його цар наш, і беріг, і за нього стояв, а сина його, Петра воєводу, жалував та беріг батько цар наш, великий князь Василій (III). А тепер цар наш, Великий князь Іван (IV), Петра, воєводу волоського, жалує, а Петро воєвода царю нашому служить” [13, с. 108]. А далі писалося: “І Жигимнот би король Петра воєводу взяв з собою в перемир'я; а цар наш Іван (IV) відішле до нього (молдавського господаря – О.Б.) свою людину, щоб Петро воєвода направив (людину – О.Б.) до Жигимонта короля про перемир'я” [13, с. 108-109]. Проте поляки зазначали, що: “Ляцька (польська – О.Б.) земля волоському (молдавському господарю – О.Б.) недруг” [13, с. 109], а ще: “Про те (перемир'я – О.Б.) від нашого короля наказу нема ніякого” та “що нам (полякам – О.Б.) наказано нашим королем, і ми з вами про це говорили, а що нам не наказано, і до того нам і справи нема, і про це не треба багато слів казати...” [13, с. 109-110].

У результаті одночасних воєнних дій Московського царства, Молдавії та Кримського ханства на різних ділянках польсько-молдавського кордону Сигізмунд I пішов на переговори, привівши водночас на початок 1537 р. у бойову готовність своє військо. На півдні разом із молдавськими військовими загонами у нападі на Поділля взяв участь також невеликий загін білгородських татар, знову за згодою турецького султана [9, с. 88].

З метою мирного вирішення литовсько-московських відносин наприкінці лютого 1537 р. відбулися переговори, на яких був підписаний мирний договір. У квітні до Литви направилася московське посольство з метою знову вимагати від Сигізмунда I укладення перемир'я з Петру Рарешем. Проте бажаних результатів ці дії не дали [19, с. 123-124].

Уклавши у 1537 р. перемир'я з Ягеллонами, Московія поступово починає переорієнтовувати свою зовнішню політику на боротьбу проти татарських держав Поволжя. Це і було основною причиною розпаду антиягеллонського союзу. Проте на початку 1538 р. Петру Рареш направив до іншого свого союзника – Кримського хана посла з пропозицією продовжувати спільні молдавсько-кримські дії. Але Кримський хан затримав цих послів. Це пояснювалося переорієнтацією і кримської зовнішньої політики щодо Молдавії [9, с. 89].

Господар Петро Рареш, зміцнивши дещо країну, спробував звільнитися від турецького іга, проте залишився один на один перед лицем грізного ворога. До того ж він відмовився сплачувати данину Османській імперії, що дало поштовх до посилення турецької експансії на цих землях [17, с. 50].

Отже, прикордонна польсько-молдавська війна тривала до 1538 р., коли польське посольство нарешті домовилося із султаном скинути Петра Рареша з господарського престолу [9, с. 97-98; 16, с. 76]. За спільною домовленістю на початку серпня 1538 р. Польща розпочала похід на Молдавію [14, с. 273]. 18 серпня їхня армія, очолювана Я.Тарновським, взяла в облогу Хотинських замок і, підкопавши замкові стіни, готувалися їх висадити у повітря Відмова платити данину стала приводом для виступу Сулеймана I на чолі понад 150-тисячного війська проти Молдавії. Польське військо, “над яким був гетьманом Ян граф із Тарнова, підійшло до Хотина” і 18 серпня взяло його в облогу, “і штурмували Хотин два тижні, так що Петро воевода до нього (Яна Тарнавського. – О.Б.) приїхав, і там королівському гетьману поклонився, і присягнув польському королю зі всіма своїми панами” [2, с. 122]. І справді, поляки, підкопавши стіни Хотинської фортеці, замінували їх і готувалися висадити у повітря [16, с. 76]. В результаті цього було знищено частину східної стіни, Надбрамну і Південно-Східну башти, сильно зруйновано Південно-Західну башту [11, с. 77]. А в цей час із півдня на Молдову насувалося турецько-татарське військо. Молдавські війська розбили татар, але бояри зі своїми військовими загонами побоялися виступити проти султанських військ, бо вважали подальший опір безнадійним [16, с. 76].

Зражений боярами, Петро Рареш вирішив владнати відносини з Польщею шляхом укладення мирної угоди. З цією метою 30 серпня він прибув до Хотина, де і уклав союзна та мирну угоди з Польщею [6, с. 166-167], яка в основному повторювала тексти передніх угод, зокрема щодо прокордонного співробітництва старост; останні повинні були вершити “справедливість” [6, с. 167]. Однак поляки відмовилися надати молдавському господарю військову допомогу, оскільки між Туреччиною та Польщею був “вічний мир”. Після

цього польське військо рушило на Поділля, а Петро Рареш змушений був тікати у Трансільванію [16, с. 76].

На чолі величезного війська Сулейман I 18 вересня 1538 р. увійшов до столиці Молдавії – міста Сучави та одразу призначив нового господаря – Стефана Лакусту. В Молдавсько-польському літописі записано так: “Поки цар турецький чув про людей королівських (поляків – О.Б.) під Хотиним, він не рухався з місця, а коли люди королівські рушили від Хотина, тоді він (Сулейман I – О.Б.) рушив із своїми військами до Сучави, а Петро воевода в Угорщину перед тим поїхав” [2, с. 122]. Турецький султан вперше залишив у Сучаві 500 яничар для охорони їх ставленника – Стефана Лакусту [20, с. 137], а також у Тегині (перейменованій на Бендери) розмістив турецький гарнізон. У Хотинській фортеці вони не мали тоді своєї залоги, оскільки замок перебував у напівзруйнованому стані, а відбудова його стін відбулася дещо пізніше [11, с. 78]. “Ослаблена Молдавія через невідповідну політику воевод відносно сусідів мусила здатися на ласку свого протектора – Туреччини. А остання, крім піднесення щорічної данини, яка за Рареша становила 10 тис. дукатів, ще й не раз нападала на свою піддану провінцію та її грабувала” – пише А. Жуковський [12, с. 66].

Отже, в результаті більш ніж десятирічного господарювання та непродуманих військово-політичних дій молдавського господаря Петру Рареша, з 1538 р. розпочалося тривале османське панування над територією як всієї Молдавії, так і північномолдавських земель (Буковини), що в подальшому негативно вплинуло на економічне, територіально-адміністративне, політичне та демографічне становище у Сірето-Дністровському регіоні.

Джерела та література: 1. Львовская летопись // Полное собрание русских летописей. – М.: Наука, 1980. – Т. 20. – Ч.2. – С. 424-425; 2. Молдавско-польская летопись 1352-1564 гг. // Славяно-молдавские летописи XV-XVI вв. – М.: Наука, 1976. – С. 105-124; 3. Славяно-молдавская летопись Макария 1504-1551 гг. // Славяно-молдавские летописи XV-XVI вв. – М.: Наука, 1976. – С. 75-93; 4. Documente privitoare la istoria Românilor culese de E.Hurmuzaki. – București: s.e., 1891. – Vol. II, partea 2: 1451-1510 / culese, adnotate și publicate de Nic.Densușianu. – XLVII. – 729 p.; 5. Documente privitoare la istoria Românilor culese de E.Hurmuzaki. – București: s.e., 1892. – Vol. II, partea 3: 1510-1530 / culese, adnotate și publicate de Nic.Densușianu. – XL. – 748 p.; 6. Moldova in contextual relațiilor politice internaționale. 1387-1858: Tratatate / Alcătuitor I.Ieremia. – Chișinău: Universitas, 1992. 376 p.; 7. Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (3 давніх часів до середини ХХ ст.) [Кол. моногр.] / В.М. Ботушанський, С.М. Гакман, Ю.І. Макар та ін. За заг. ред. Ботушанського. – Чернівці: Рута, 2005. – 744 с.; 8. Буковина: історичний нарис / Відп. ред. В.М. Ботушанський. – Чернівці: Зелена Буковина, 1998. – 416 с.; 9. Гонца Г.В. Молдавія и османская агрессия в последней четверти XV – первой трети XVI в. – Кишинев:

Штиинца, 1984. – 150 с.; **10.** Гонца Г.В. Молдавско-русские связи в первые десятилетия XVI в. // Социально-экономическая и политическая история Молдавии периода феодализма. – Кишинев: Штиинца, 1988. – С. 62-72; **11.** Добржанський О., Макар Ю., Масан О. Хотинщина: історичний нарис. – Чернівці: Молодий буковинець, 2002. – 462 с.; **12.** Жуковський А. Історія Буковини. – Чернівці: Час, 1991. – Ч.1. – 120 с.; **13.** Исторические связи народов СССР и Румынии в XV – начале XVIII в.: Документы и материалы: в 3-х т. – М.: Наука, 1970. – т.1. 1408-1632. – 363 с.; **14.** История Румынии / И.Болован, И.-А. Поп (координаторы) и др. / Пер. с рум. – М.: Весь мир, 2005. – 680 с.; **15.** Карпо В.Л., Масан О.М. Роль хотинського і чернівецького старост у польсько-молдавському прикордонному співробітництві (друга половина XV-перша половина XIV ст.) // Питання історії України: Зб. наук. статей. – Чернівці, 2002. – Т.5. – С. 111-117; **16.** Масан О.М. Буковина як об'єкт міжнародних відносин з давніх часів до 1774 р. // Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (З давніх часів до середини XX ст.) [Кол. Моногр.] / В.М. Ботушанський, С.М. Гакман, Ю.І. Макар та ін. За заг. ред. Ботушанського В.М. – Чернівці: Рута, 2005. – 744 с.; **17.** Мохов Н.А. Дружба ковалась веками (Молдавско-русско-украинские связи с древнейших времен до начала XIX в.). – Кишинев: Штиинца, 1980. – 280 с.; **18.** Мохов Н.А., Стратиевский К.В. Роль русского и украинского народов в исторических судьбах Молдавии. – Кишинев: Карта Молдовеняскэ, 1963. – 65 с.; **19.** Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества (последняя четверть XIV-начало XIX в.) / Под ред. Д.М. Драгнева. – Кишинев: Штиинца, 1987. – 464 с.; **20.** Стати В. Штефан История Молдовы / Василе Стати. - Кишинев: F.E.P. “Tipografia Centrală”, 2002. - 480 с.; **21.** Ciobanu V. Aspărător al moștenirii lui Ștefan cel Mare // Petru Rareș / red. coord. L.Șimanschi. - București: Editura Academiei RSR, 1978. – 336 p.

УДК: 271.2–67(478+498.3)“13/15”

Дмитро ЧУЧКО

ВЗАЄМИНИ МОЛДАВСЬКИХ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВНИХ ІЄРАРХІВ З ВОЄВОДАМИ ЗЕМЛІ МОЛДАВСЬКОЇ В СЕРЕДИНІ XIV – XVI СТ.

У дослідженні, на основі широкого кола джерел та історичних праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, досліджується проблема взаємин православних церковних ієрархів (духовна влада) з воєводами (світська влада) в Молдавії протягом середини XIV – XVI ст. Зокрема, простежено особливості формування та утвердження на теренах Молдавського воєводства ідеї богоданності влади світського володаря, запозиченої з імперії «рамеїв», де вона була фундаментом візантійської концепції держави. Значне місце відведено вивченню питання статусу та владних прерогатив молдавських православних митрополитів. Окрему увагу приділено постатям молдавських воєвод та їхнім прагненням утвердити свою владу за допомогою Православної Церкви.